جەلیل زەنگنە:

لەپاش ڕاپەڕین شانۆی کوردی نەک پێشکەوتنی بەخۆیەوە نەبینی، بگرە خەریکە بەرەو لێواری مەرگ دەبرێ

پتر لە سی ساڵە لەنێو جیهانی پڕ لە فانتازیای هونەردا دەژی و گەلێ بەرهەمی بەرچاوی شانۆیی و درامایی تەلەفزیۆنی و سینەمایی ئەنجام داوە.

جاران ئەکتەر بوو، لەپاشان بوو بە سیناریست و دەقنووس و ئامادەکاری دەق، ئێستا کارکردن لەدەقی شانۆیی بووە یەکێک لەخولیاو ئارەزووە جوانەکانی.

بۆ زیاتر ئاشنا بوون و شۆڕبوونەوە بۆ ناو ناخ و هەڵوێستی فیکری و هەڵوەستەی ڕەخنەگرانەی، ئەم چاوپێکەوتنەمان لەگەڵ سازدا:

* لەدوای ئەو ئەزموونەی پێیدا تێپەڕیوی، شانۆی کوردی ئەمڕۆمان لەچ قۆناغیدا دەبینی؟

– شانۆ بۆ خۆی لەنێو هەموو کۆمەڵگایەکی مرۆڤایەتی، دیاردەیەکی شارستانییە و لەپێناو تەفاعولکردنی پێگە کۆمەڵایەتییەکانی کۆمەڵگا دێتەمەیدان بۆ ئەوەی نەک هەر ڕەنگدانەوەی واقیع بێت، بەڵکو واقیع دەگۆڕێت و پێشی دەخات بەرەو ڕەهایی جوانییەکان.

هەر لەو دیدگایەوە پێش ڕاپەرین خەمخۆران و عاشقانی شانۆی کوردی بەوپەڕی شەیداییەوە بۆ شانۆ دەسووتان و هەر لەم ڕێگایەشەوە پەیامی پێشکەوتووخوازانەی کۆمەڵیان بە ئاراستەیەکی پۆزەتیڤانەدا دەبردو لەنێو هەناوی ئەو واقیعە دژوارەی گەلی کوردستانی تێکەوتبوو کە لەلایەن دەسەڵاتدارانەوە کە هزرو بۆچوون و ئازادییەکانی مرۆڤیان سەرکوت دەکرد، بەڵام شانۆکارانی ئەو دەمە وەک پێشمەرگەیەکی گیان لەسەر دەست ڕووبەڕووی ئەو بیرە شۆڤینییە دەبوونەوە کە دەیویست کۆمەڵگەی کوردستان لە هەموو بەهایەکی ئینسانی دابڕێ و بەرەو تاریکی بەرێت، بۆیە شانۆکاران هەردەم چاونەترسانە هانایان بۆ کاری تەعبیری دەبرد و لەم ڕێگەیەوە لەلایەک ئامانجی دەقە شانۆییەکانی خۆیان دەپێکاو لەلایەکی دیکەشەوە زۆر بەسانایی جەماوەر ئاوێتەی نێو دەقەکان دەبوون، بەشێوەیەکی هونەریی پڕ بایەخ و بەرز، دەتوانم بڵێم تەواوی دەقە شانۆییەکانی نمایش دەکران خۆی بۆ خۆی ڕاپەڕینی لەنێو دڵ و ویژدانی جەماوەردا دەخولقاند، وەک: (ڕەجەب و پیاوخۆران- پردی ئارتا- زەلکاو- دکتۆر پاڵمی- هاوارێکی تاساو- مانگی ئاوابوو- مۆڵەت- ئەو پیاوەی بوو بەسەگ، شانۆنامەی تریش.. کە بوونە هەوێنی گۆڕینی واقیع و پێشکەوتنی کۆمەڵگا.

بە ئێستاشەوە ئەو دەقە زیندووانە لەناو ویژدانی کۆمەڵدا دەژین، بەڵام وەک ئەوەی کە شۆڕش بۆ خۆی گۆڕینی کۆمەڵگایە لەقۆناغێکی دواکەوتووەوە بەرەو قۆناغێکی پێشکەوتووتر، دەبوایە دوای ڕاپەڕینی جەماوەری بەهاری (١٩٩١) شانۆی کوردی زیاتر لە ئاستی پێشوودا بەرەو هەڵکشان هەنگاوی بنایە، بەڵام بە پێچەوانەوە نەک هەر شانۆی کوردی ئەو پێشکەوتنەی بەخۆیەوە نەبینی، بەڵکو بەرەو لێواری مەرگ و فەنابوون دەبرێت. بەواتایەکی تر شۆڕش کە بۆخۆی گۆڕانکارییە لەنێو کۆمەڵدا، ئەو بەها پیرۆزەی نەهێنایەدی کە شانۆکارانی کورد هەموو ئاواتیان

ئەوەبوو ئەو ڕۆژە بێت کە هونەر بەگشتی و شانۆ بەتایبەتی ڕاستەوخۆ و دوور لە شێوازی تەعبیری دەقەکانی خۆیان پێشکەش بکەن و جەماوەر بە حەماسەتەوە بەرەو پیری بچن.. کەواتە لێرەدا دەسەڵاتداران و شانۆکاران تاوانبارن لەوەی کە ئەو چەمکە مەعریفی و کۆمەڵایەتییە کە هونەرو شانۆیە ئەو پێشکەوتنە یا ئەو ڕۆڵە پیرۆزەی خۆی نەبینی، ئەمەش هەڵبەتە چەندین فاکتەری دەرەکی و ناوەکی دەوری سەلبی خۆی تێدا گێڕاوە لەوانە:

(١) چەندین شانۆکاری بە ئەزموون ڕووەو تاراوگە ملیان نا.

(٢) چەندین شانۆکار بەهۆی باری سەختی گوزەرانیان کە لەهیچ لایەکەوە ئاوڕیان لێ نەدرایەوە بەناچاری دوای بژێوی ژیان کەوتن.

(٣) چەندین هونەرمەندی بەتوانا لەکەناڵی ڕاگەیاندنی حزبەکان بوونە پەراوێزی سیاسەتی ئەو حزبانە و هونەر بووە قوربانی دەسەڵات و چەندین هۆکاری تر.

هەرچی فاکتەری ناوەکییە ئەوە لێرەدا پێویستە ئاوڕێ لەپێش ڕاپەڕین بدەینەوە، کە ئەوکات بەو هەموو سانسۆرو ترس و تۆقاندنەوەی دوژمنانەوە، شانۆکاران و هونەرمەندانی کوردی بەیەک بیروڕاو خەتی فیکرییەوە کارکردنیان ئاشکراو هاوتەریب بوو کە هەموویانی پێکەوە کۆ دەکردەوە کە بە چ ئاراستەیەکدا ئەو دەقە شانۆیی و دراماییانەی خۆیان پێشکەش بکەن و جەماوەریش لەگەڵیاندا ئاوێتەی ئەو پەیامە پیرۆزە بکەن، بەواتا مەسەلەی فیکریی لەلای هونەرمەندانی کورد پەیوەست بوو بە باکگراوندێکی ڕۆشنبیریی بەرزەوە کە تەواوی هونەرمەندانی کۆ دەکردەوە، بەمانایەکی تر مەسەلەی فیکری لەناو هزری هونەرمەنداندا بۆخۆی شۆڕشێکی کۆمەڵایەتی بەرپاکردبوو، هەر ئەم چەمکە فیکری و مەعریفییەش بوو توانای ئەوە بداتە بەر شانۆکارانی کورد کە زۆر بە ئاگایانەوە مامەڵە لە تەک دەسەڵاتدا بکات و بەوپەڕی وشیارییەوە دەقە شانۆییەکان و دراما تەلەفزیۆنییەکان لەنێو ئەو هەموو سانسۆرو سیاسەتی خزمەت کردن بەدەسەڵاتێکی تاکڕەهەندی سەرکوتکەر ڕزگار بکەن و نمایشی دەقە شانۆیی و دراما تەلەفزیۆنییەکان بکەن.. وەک (بەهاری دزراو- مەرەزە- لالۆ کەریم- ژاڵە- هەبوو نەبوو.. تەنەکە- گوڵەمێخەک- گوڵاڵە). تاد.

ئەمانە چەند نموونەیەک بوون لەو (هۆشیارییە ڕۆشنبیرییە)ی هونەرمەندانی کورد کێ لە ئێمە ئەوەی لەبیر نەبێ کە پەیڕەوی سیاسەتی دەسەڵاتی بەعس چ جۆرە سیاسەتێکی سەرکوتکەر بوو کە بەچەشنێ کاریگەریی لەسەر هەموو مرۆڤێ کردبوو کە بەوپەڕی وریاییەوە مامەڵە لەتەک دەسەڵاتدا بکات، بەڵام لەدوای ڕاپەڕین و دامەزراندنی حکومەتی هەرێمی کوردستان و بوونی تەواوی ئازادییە سیاسی و مەدەنییەکانی کۆمەڵ، لەگەڵ ئەوانەشدا هونەرمەندانی ئێستای کورد بەو پانتاییە فراوانەی کە بوونی هەیە، تا ئێستا هونەرمەندانی کورد نەیانتوانیوە بە ئاراستەیەکدا کاربکەن، بەڵکو ئیفلیجن، خاڵی لاواز و بێ ئەزموونی ئەمڕۆی هونەرمەندانی دوای ڕاپەڕین دەگرێتەوە، کە بەشێوەیەک ئیفلیج بوون لە ناو دەسەڵاتدا بێ دەسەڵات ماونەتەوە، لەلایەکی تر واڵاکردنی دەزگاکانی ڕاگەیاندنی حزبەکان بۆ چەندین کەسی مشەخۆر ئاستی شانۆی کوردی و هونەری بەرەو دواوە بردووەو دووچاری قەیرانێکی گەورەی کردووە کە لە (تهریج) زیاتر ناچێتە خانەی هیچ هونەرێکەوە لەکاتێکدا هونەری کۆمیدیا قورسترین هونەرە لە شانۆ و دراماو سینەمادا وەک بریخت دەڵێت: هەر کەسێ بێتە سەر شانۆ گرنگ نییە خەڵکی بخاتە گریان یان پێکەنین، بەڵکو ئەوەی گرنگە چۆن و بەچ شێوازێ دەتوانێ هەڵوێست بەجەماوەر وەربگرێ).

ئەمەش بۆ بێ توانایی و بێ فیکریی دەگەڕێتەوە لەبەردەم هونەرمەنداندا، بۆیە ئەگەر بمانەوێت لەو گیانەڵایە دەربازی بکەین و گیانێکی نوێ بکەینەوە بەر شانۆ و هونەری کوردیمان ئەوە پێویستمان بە:

١- تا شانۆ بچێتە ئاستێکی بەرز پێویستی بەداهێنەری گەورە هەیە، چونکە داهێنانی ڕاستەقینە بوونی ئینسان زامن دەکات و کۆمەڵیش بەرەو کۆمەڵگەیەکی مەدەنی دەبات، هەروا بەگۆترە نەوتراوە: (شانۆ قوتابخانەی گەلە).

٢- پێویستیمان بەو شانۆکارانە هەیە کە خاوەنی ئەزموونن و لەتاراوگەن، ئەگەر خەمخۆری میللەتەکەن و مەبەستیانە شانۆی کوردی لەو مەرگەساتە ڕزگاری بێت، ئەوە هیچ بیانوویەک نەماوە بۆ نەگەڕانەوەیان بۆ وڵات.

٣- لەبەر ئەوەی لەدوای ڕاپەڕینەوە هونەرمەندانی کورد بەگشتی و شانۆکاران بەتایبەتی دووچاری دابڕانێکی گەورە هاتوون چ وەک هزرو چ وەک ئاستی تەکنیکی هونەری نوێ، بۆیە پێویستە حکومەتی هەرێمی کوردستان ئەو ئەرکە پیرۆزە بخاتە ئەستۆی خۆی.

لەلایەک تیپە شانۆییەکان کە خاوەن ئەزموونێکی کۆنن و ئێستاکە پەراوێز خراون و تۆزوخۆڵ لێ نیشتوون، بخرێتەوە گەڕ و هانیان بدات بە هاوکاری و یارمەتیدان (مادی و مەعنەوی) بۆ دەستبەکاربوونەوەیان لەبواری شانۆ و هونەردا.

لەلایەکی تریشەوە ساڵانە فستیڤاڵ لەلایەن وەزارەتی ڕۆشنبیری حکومەتی هەرێمەوە سازبکرێت بۆ ڕێزگرتن لەباشترین بەرهەم.. جگە لەوەی خەڵاتێکی شایستەی گەورە

شانۆگەریی «پەروانە» سلێمانی - ١٩٧٩

بکرێ و دواتر بەرهەمەکەشی بنێرێتە دەرەوەی وڵات و ناساندنی کولتووری کوردی بەکولتووره جیاوازەکانی دنیاو، هەروەها بەپێچەوانەشەوە. هەروەها کەناڵە تەلەفزیۆنییەکان کە دەتوانن ئەوانیش بەشداری لەبزووتنەوەی شانۆی کوردیدا بکەن بەوەی هەفتانە (کۆڕو سمینار) سەبارەت بەشانۆ ساز بدەن و وتوویژی جدی لەبارەی شانۆی کوردییەوە بکرێ. نمایشی یەکێک لەو شانۆگەرییە سەرکەوتووانە لەکەناڵەکانی ڕاگەیاندنەوە بکرێت.

ئەوە جگە لە کردنەوەی ئەکادیمیای هونەرە جوانەکان بۆ پێگەیاندنی هونەرمەندی نوێ لەسەر شێوازێکی ئەکادیمی و زانستی، هەروەها پێویستە لەلایەن وەزارەتی ڕۆشنبیری و بەرپرسی کەناڵەکانی تەلەفزیۆن ڕێگەنەدەن بەو مشەخۆرانەی بەناوی هونەری کوردییەوە بوونەتە درمێکی کوشندە بۆ جەستەی دراماو شانۆی کوردی تەنیا بۆ قازانج و گیرفان پڕکردنی خۆیان نەبێ هیچ خزمەتێ ناکەن. ئەوەی ئێستا بەناوی هونەری دراما یا فیلمی کوردی پێشکەش دەکرێت کە ئاستی هونەری کوردییان هێناوەتە خوارەوە، من زۆر گلەییم لەو برا هونەرمەندە پڕ ئەزموونانە هەیە کە جاران بە بەرهەمە چاک و ڕەسەنەکانیان ئەرشیفی هونەری کوردییان دەوڵەمەند کردبوو وا ئەمڕۆ بە داخەوە لە هەرچی بەرهەمێکی ئاست نزم هەیە بەبێ ئەوەی هیچ حیسابێک بۆ دواڕۆژی خۆیان بکەن هەر تەنیا بۆ ئەوەی لەشاشەکە دەرکەون خۆیان تەسلیم بەو کەسانە کردووە کە لەهونەر ناگەن. ئەوانیش تاوانبارن.. با ئەو برا هونەرمەندانە ئەوەیان لەبیربێ کە مێژوو بەزەیی بە کەسدا نایەتەوە، بەتایبەتی ئەو جۆرە کەسانەی کە ئاستی هونەری کوردی دادەگرن لەژێر هەرچی بیانوویەکدابێت..

* ئایا دەسەڵاتی دەق، یان ئەکتەر کامیان بنچینەیین؟

- تا ئێستا نەتوانراوە ئەم لایەنە ڕاست بکرێتەوە کامیان بنچینەیین، بەڵام دەکرێ بڵێین یەکەمجار لەسەردەمی گریگەکان بە دەسەڵاتی دەق هاتنە پێشەوە، بەڵام کە شانۆ زیاتر بۆ زانست و پیاوانی خۆیان پەیدابوو لایەنە هونەرەییەکەی زاڵ بوو، دەرهێنەر پەیدابوو، نووسەر کشایە دواوە، ئەوجا دەکرێ بڵێین دەسەڵاتی هونەر، یان ئەکتەر یا دەرهێنەر بەسەر شانۆدا زاڵ بوو کە لەهەندێ ئەزموونی شانۆیی هەر ناوی نووسەر نامێنێ وەک ئەزموونەکانی (گرۆتۆفسکی) پۆڵۆنی، چونکە کە دەسەڵاتی دەق زاڵ بێ دەبێ شانۆ لەخزمەتی ئەدەبیەکەدا بێت و ڕوئیای ئەو سەربکەوێ، بەڵام ئێستا ڕوئیای دەرهێنەر زاڵە، لەبەر ئەوەی ئەمڕۆ شانۆ لایەنە هونەرییەکەی زاڵە، بۆیە دەرهێنەری خاوەن کارامەو بە ئەزموون دەسەڵاتی گرتۆتە دەست، ئەمەش بۆ ئەو لایەنە دەگەڕێتەوە، چونکە هونەر تەنیا نووسین نییە، بەڵکو ئەو فیکرەیە ئاوێتە دەبێت و لەگەڵ کۆمەڵێ لایەنی هونەریی تر بەشداری تێدا دەکات وەک شێوەکار- مۆسیقا- ئیقاع- دیکۆر) پانتاییەکان پڕدەکاتەوە، بۆیە دەوترێ شانۆ دایکی هەموو هونەرەکانە.

* ئایا چ دەقێکی شانۆییت نووسیوە. چ ساڵێک و کەی پێشکەش کراوە؟

- لەبواری هونەری شانۆییدا چەندین دەقی شانۆییم نووسیوە وەک (برسێتی) ساڵی (١٩٦٩) نووسراوە و لەساڵی (١٩٧٢) لەلایەن هونەرمەند سەلمان فایەق دەرهێنراوە و لەشاری کەرکوک پێشکەش کرا.

(خێزانێکی شڵەژاو) لەساڵی (١٩٧٣) نووسراوە و لەلایەن ئامادەیی چەمی ڕێزانی کچانی کەرکووک لەساڵی (١٩٧٤) سەلمان فایەقی هونەرمەند دەری هێناوە و پێشکەش کراوە، (هاوارێکی تاساو) لەساڵی (١٩٨١) لە کورتە چیرۆکێکی دیستۆیڤسکی-یەوە ئامادەکراوە و لە ساڵی (١٩٨٢) خۆم دەرهێنەری بووم و لەسلێمانی و هەولێر پێشکەش کراوەو کراوەتە (کتێب)یش.

(سروودی خۆشنوودی) لەساڵی (١٩٨٩) نووسراوەکە لەکۆمەڵێک تێکستەوە ئامادەکراوەو هەر خۆم دەرم هێناوە و لەساڵی (١٩٩٠) پێشکەش کراوە. لەگەڵ کۆمەڵێ کاری تری وەک (برایانی کارامازۆفی دیستۆیڤسکی)م ئامادە کردووە.

* ناوەڕۆکی یەکێک لەو شانۆییانە؟

- ناوەڕۆکی شانۆیی هاوارێکی تاساو باس دەکەم کە ئەو دەمەی مرۆڤ لەبەردەم دەسەڵاتێکی ڕەها دووربێت لەخواست و ڕەزامەندیی خۆی و بیانەوێت چۆکی پێ دابدەن و دەستەمۆی بکەن، ئەویش لەبەرامبەردا وشەی (نەء) بەکاربهێنێ، ئەبێ باجەکەی چی بێت؟ باجەکەی هەرچییەک بێت سەرکەوتووە، چونکە هەڵبژاردنی خۆیەتی، بۆیە

لەپێناویدا ژن و منداڵ و ماڵی خۆی بەخت کرد، بۆ ئەوەی وشەی (نەء)ەکەی سەرکەوێ، بەڵکو ئەوان لەدواییدا چۆکیان دادا.

لەشانۆگەرییەکەدا دەبینین کابرایەکی فەرمانبەری ئاسایی خاوەن ژن و منداڵ بەرەبەیانێک کابرایەک کە نیازی وابووە (قەیسەر) بکوژێ ڕادەکاتە ماڵی ئەم فەرمانبەرەوە و ئەویش داڵدەی دەدات و دەیشارێتەوە، پیاوانی (قەیسەر) ماڵەکەی فەرمانبەر دەپشکنن، بەڵام کابرای هەڵاتوو دەستگیر ناکرێت، بەناچاری فەرمانبەرو ژن و کوڕەکەی دەگرن، لەزینداندا هەوڵی ئەوە دەدەن بەپلەوپایەی بەرزو خۆشگوزەرانی ئیعتراف بکات و کابرا دەستنیشان بکات، بەڵام بێ سوود دەبێت، پاشان دەخرێتە بەر ئازارو ئەشکەنجەی قورسەوە، ئەو هەر دەڵێت (نەء) لەدواییدا هەڕەشەی کوشتنی ژن و منداڵەکەی لێدەکەن بۆ ئەوەی بڵێ (بەڵێ) ئەو هەر سوورە لەسەر (نەء)ەکەی خۆی، ئەوجا ژن و منداڵەکەی لەبەرچاوی دەکوژن ئەو هەر دەڵێ (نەء)... ئیتر لەخۆشی و نیعمەتی ژیان بێ بەش دەکرێت، لەدوای چەند ساڵێک لەزینداندا دەمێنێت، پاشان وەک کەسێکی بێ هۆش و بێ ئاگا بەرەڵڵا دەکرێ، بەڵام گرنگ ئەوەبوو کە چۆکی دانەداو وشەی (نەء)ەکەی بە پیرۆزی لەگەڵ خۆیدا بردە ژێر گڵەوە.

* ئایا خۆت بە ڕەخنەگری کارەکانی خۆت دەزانی؟

– هەر کە لەنووسین دەبمەوە، ئەوکات بەچاوێکی ڕەخنەگرانەوە دەڕوانمە ئەو دەقە وەک دەقی کەسێکی تر بێت و بەچاوێکی ڕەخنەئامێزەوە دەڕوانمە دەقەکە. لەگشت ڕوویەکەوە تێی دەڕوانم و بەچاوێکی هونەرییەوە دەیخوێنمەوە، ئەوجا چاوم بەکەموکورتییەکانی دەکەوێت، بەڵێ یەکەم کەس خۆم دەبمە ڕەخنەگری خۆم، لەوێ ڕا دەیبینم کە ئەم دەقە زیندووە و چێژی لێ وەردەگرم یان نەء، ئەگەر خۆم چێژی لێ وەرنەگرم ئەی کەسانی تر چۆن چێژی لێ وەردەگرن؟ بەواتایەکی تر هەست بەجوانییە هونەرییەکەی دەکەم.

* درامای تەلەفزیۆنی ئێستاو ئەوسا چۆن دەستنیشان دەکەی؟

– هەرچەندە لەسەرەتای قسەکانمدا ئاماژەم بەم دیاردەیە کرد کە درامای تەلەفزیۆنی جاران تا ئێستاش لەویژدانی خەڵکدا هەر بەنەمری ماوەتەوە. کێ هەیە (مەرەزە) و (ژاڵە) و (لالۆ کەریم) و (لانەوازان) و (خولەچەخماخە) و (هەبوو نەبوو) لەبیر بکات؟ لەبەرئەوەی ئەوسا هونەرمەند بەوپەڕی ڕاستگۆیی و لێپرسینەوە بەرامبەر بەمێژووی نەتەوەکەی دەوەستا، ئەو دەمە هونەرمەند بەعیشقەوە، بەدڵسۆزی و دوور بێ مەرامی مادی کاری دەکرد، بۆیە خۆی بەبەرپرس دەزانی بەرامبەر بەو ئەرکە پیرۆزەی لەسەر شانی بوو، چونکە ئەو دەیزانی قۆناغی میللەتەکەی چی دەوێت و هونەرەکەی بۆ هوشیاری کۆمەڵ و پێشکەوتنی چۆن ئاراستە دەکات، ئەمە لەلایەک، لەلایەکی ترەوە هونەرمەندان لەدرامای تەلەفزیۆنی ئەوسادا هەموویان بۆ ئامانجێکی سەرەکی میللەتەکەیان کاریان دەکرد، کە خاوەن یەک ئاراستەکردنی فیکری بوون، ئەو دەمەش تیپەکان و هونەرمەندە بە ئەزموونەکان لەمەیداندا بوون، بەڵام ئێستا وەک ئاماژەم پێکرد، هونەرمەندە بە ئەزموونەکان وەلا نراون و لەجێگای ئەوان چەندین کەسانی مشەخۆر و بێ ئەزموون و ناشارەزا لەبواری هونەری دەرگای تەلەفزیۆنەکانیان بۆ خراوەتە سەر گازەرای پشت و وا دەزانن هونەر هەر ئەوەیە لەسەر شاشەی تەلەفزیۆن خۆیان بنوێنن، بۆیە درامای کوردییان بە ئاستی شانۆی کوردیدا برد، بۆیە دەڵێم کاتی ئەوە هاتووە با گوڵەکان بگەشێنەوەو کەسانی شایستە لەبواری خۆیدا کاربکات، لەبەر ئەوەیە تەلەفزیۆن خەتەرترین ئامێرەو بەبێ پەساپۆرت توانای ئەوەی هەیە بچێتە هەموو کونجێکی دنیا، بارووی گەشی کەلەپوورو هونەری کوردی ڕەسەن و هاوچەرخ بەدنیا بناسێنرێت و درامای تەلەفزیۆنیش کەسانی تایبەتی دەوێت کە لەم بوارەدا ئەسپی خۆی تێدا تاودابێت و خاوەن ئەزموونێکی لەپێشینە بێت و دەبێ لەوە بگات کە جیاوازییەکی زۆر لەنێوان فیلم و شانۆو درامای تەلەفزیۆنیدا هەیە، ئەگەر پەی بەو جیاوازییە نەبا ئەوە وەک ئەم بەرهەمانەی هەن لەنێوان ئەو سیانەدا تێکەڵ و پێکەڵی دەکات و کاڵ و کرچ و بێ تام دەبێ.

* هەوڵی ئەزموونگەری لاوانت لە شانۆدا چۆن دێتە بەرچاو، خاڵی لاوازی و بەهێزییان لەچی دایە؟

– دنیای هونەر بە ئەزموون پێش دەکەوێت و هەر واش بووە، هەر قۆناغێک کە هونەر گەیشتۆتە ئاستێک و چەق بەستوو بێت، بەشێوە ئەزموونێک پێش خراوە، بەڵام ئەمەی ئێستای لای ئێمە لەبەر ئەوەی لەدنیای ئەزموون بەهۆی بارودۆخی تایبەتیمانەوە لەخوێندنەوە و وتوویژو بینینی شانۆییەکانی جیهان بەدوورن، بۆیە هونەرەکەشمان ئیفلیج بووەو بە ڕۆشنبیرییەکی سەردەمانە گۆش نەکراون، هەندێک لەو هونەرمەندانەی کە پێشتریش ڕۆڵی بەرچاویان هەبووە لەبواری هونەردا ئەگەر لەخۆ ببوورن بگەڕێنەوە دڵنیام لەوەی ئێستاش هەر بەردەوامن، بەو ئەزموونەی کە هەڵیان گرتووە و بەو زەمینەیەی کە بۆیان ڕەخساوە دەتوانن سەرلەنوێ، گیانێک بە هونەرو شانۆ بدەنەوە.

* پێتان وایە شانۆ، یان درامای تەلەفزیۆنی، یان فیلمی

کوردی توانیویەتی بەکارەساتەکانی کورد (هەڵەبجە، ئەنفال، وێرانکردن، تەعریب، ڕاگوێزان) بوێرێ؟

– ئەو کارەساتانەی کە بەسەر میللەتەکەماندا هاتوون زۆر گەورەترن لەوەی کە بەهونەر پێی بوێرێت، پێم وایە هێشتا زامەکەی ئەوەندە جەرگبڕە، لەناو زانینی زیهنی هونەرمەنداندا نەخەملیوە. بیانییەکان ئێستا لە بەرهەمەکانیاندا باسی کارەساتی جەنگی دووەمی جیهانی دەکەن، پێویستە بۆ نەوەی ئێستا کە زۆربەیان ئەو کەرەساتانەی بەسەر میللەتەکەماندا هاتووە و ئەوان نەیانبینیوە، بەو کارەساتانە ئاشنایان بکەین، تا ئەوان واتە (نەوەی نوێ) بەو گوڕو تین و تەوژمەی هەیانە لەکارەساتی میللەتەکەمان بەئاگابن.

هەروەها باسکردن بەشێوەیەکی زانستی و هونەریانە لەسەر ئەو کارەساتانە کارێکی سانا نییە و پێویستی بەکەسانی پسپۆڕو لێهاتوو هەیە، ڕاستە ئەورووپییەکان لەبواری هونەردا پشتیان بە دوانزە نەوەی هونەرمەند بەستووە، بەڵام ئەو کارە هونەریانەی لای ئێمە لەسەر پێی ئەم نەوەیە وەستاوە، بۆیە دەبێت زۆر بەوردی کاری بۆ بکەین، هەندێک بەرهەم ئەنجام دراون، جێگای ڕێزو ستایشن، بەڵام لە ئاست گەورەیی و زامی قووڵی کارەساتەکەدا نین، ئەمەش دەرئەنجامی ئەو پێکهاتە جوگرافیاییەیە کە کوردستان بەدوژمن تەنراوە، کە تائێستا هیچ دەروازەیەک سوودی بۆ پێشکەوتنی هونەرەکەمان هەبێت لەلایەن دەوروپشتمانەوە سوودمان لێ وەرنەگرتوون. لەبەر ئەوە هەر دەبێت پشت بەخۆمان و تواناو لێهاتوویی خۆمان ببەستین، چونکە هەر خۆمان لە ئێش و ئازاری خۆمان دەگەین و هەستی پێ دەکەین.

* (٦) داهێنەری گەورە لەبواری سینەماو شانۆ لەلایەن کورد و بیانی کێن؟

–

١- ئەنگریت بریگمان/ گەورەترین داهێنەری سینەمایە.

٢- جێمس کامیرۆن/ شتێکی بەهرەمەندی دنیای سینەمایە کە بەفیلمی (تایتانیک) دنیای هەژاند.

٣- چارلی چاپلن/ کە بلیمەتیی سینەمای بێدەنگی هێنایە زمان.

٤- سەلمان فایەق کاکەیی/ کە منی هێنایە بواری هونەرەوەو هونەری کوردی لەشاری کەرکوک هێنایە کایەوە.

٥- فازڵ جاف/ کە زیرەکانە وەک هونەرمەندێکی شانۆکاری گەڕۆک لەدنیادا وەک کوردێک خۆی سەلماندووە.

٦- پیتەر برووک/ کە بە ئەزموونەکانی توانیوەتی شانۆ لەدنیادا هەر بەزیندوویێتی بهێڵێتەوە.

* ئەی ڕەخنەی شانۆ، درامای (TV) بەرەو کوێ؟

– هەموویان ستن هەر کاتێک شانۆیەکی گەورە یان درامایەکی زیندوو هاتە کایەوە، ئەوکاتە ڕەخنەگریشی بۆ دێتە پێشەوە. حەتمەن بەرهەمی چاک ڕەخنەگریشی لەگەڵ خۆشی هەڵگرتووە.

* کێشەی قاتوقڕی سیناریست لە هەموو بوارەکاندا بۆچی دەگەڕێتەوە؟

– بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە سیناریست دەبێت کەسانێک بن لە ئەدەب و هونەردا ئاوێتەکرابن، چونکە کاری سیناریست هەروا کارێکی ئاسان نییە. بۆ ئێمە لەدنیادا چەند (سیناریست)مان هەیە تا لەناو کورددا پەیدابێت؟ بەڵێ هەن و بە پەنجەی دەست ناژمێررێن، بەڵام لاوازو لەناو مەعریفەی سیناریۆدا خۆیان قاڵ نەکردووە، بەڵکو وەک چیرۆک بۆی دەچن، ئێستاش ئەو جیاوازییە لەنێوان سیناریۆی فیلم و سیناریۆی درامای تەلەفزیۆنی نازانن چییە؟ بەداخەوە.. هەر کەسەو هاتوو وتی من هونەرمەندم بڕوای پێ مەکەن!

* چ دەقێکی بەرزو بەنرخی کەلەپووری کوردی لای تۆ دەست دەدات بکرێ بەفیلم؟

– زۆرن ئەو دەقانەی لەنێو کەلەپووری کوردی کە بەنرخ و گەورەن و بشێن بکرێن بە فیلم.

یەکەم: دەبێت ئەو هونەرمەندە، یا ئەو دەرهێنەرە، یا ئەو سیناریستە چێژ لەو دەقە وەربگرێ، من بۆ خۆم لەمێژەوە سەوداسەری (قەڵای دمدم)م و، بگرە ڕەشنووسیشم بۆ دارشتووە بۆ ئەوەی بکرێ بە سیناریۆی فیلمێک، چونکە ڕۆحی فیلمی تێدا دەدۆزمەوەو لەگەڵ ئەم سەردەمەشدا زۆر یەک دەگرێتەوە و ڕۆحی بەرەنگاربوونێکی گەورەی تیا بەدی دەکەم کە لەقازانجی میللەتەکەماندا بێت، بەڵام کوا ئەو دامودەزگایە بۆی بێتە پێشەوەو پێی بوێرێ؟

* ئەم ناوانە چۆن دەبینی؟

* **بەدیعە دارتاش:**

– هونەرمەند بوو لەبەر کەم بەرهەمی خەریکە لەبیر دەچێتەوە.

* **سەباح عەبدولڕەحمان**

– هونەرمەندێکی گەورە و ڕەسەنە، هونەری لە هەولێر بووژاندەوە.

* **عەلی کەریم**

– هونەرمەندێکی گەورە و وشیارە.

* **تەڵعەت سامان**

– کۆڵەکەی هونەری هەولێرە.. بە داخەوە لاکەوتووە.

* **جیهاد دڵپاک**

– ئەستێرەیەکی پڕشنگداری هونەری کوردییە.

* **بریخت و ئەبسن**

– من چیم تا باسی ئەو دوو مەزنە بکەم کە شانۆیان لە

دنیادا گۆڕی.

*** ئەحمەد سالار**

- هونەرمەندێکی گەورەو پیرۆزو بە ئەخلاقە.

*** سمکۆ عەزیز**

- پەپوولەیەکی شانۆی کوردی بوو.

*** گەزیزە**

- هونەرمەندێکی لێهاتووە.. گەورەیە.. خاکی بەجێ نەهێشت و بەردەوامە.. سەد جار دەست خۆش.

*** خۆت**

- خۆم با کەسانی تر باسم بکەن.

چەمکێ لە بیبلۆگرافیای بەرهەمەکانم

١- برسێتی- سالی (١٩٦٩)، لەسالی (١٩٧٢) لەشاری کەرکووک پێشکەش کرا و سەلمان فایق دەری هێنا.

٢- کاوەی ئاسنگەر- ئامادەکردن سەلمان فایق سالی (١٩٧٢).

٣- کچە لالەکە- وەک ئەکتەرو وەرگێڕان سالی (١٩٧١).

٤- بەهاری دزراو وەک ئەکتەر سالی (١٩٧٢).

٥- مەرەزە وەک بەشداری لەچیرۆک و دەوربینین بۆ تەلەفزیۆن سالی (١٩٧٣).

٦- ڕەوڕەوەی ژیان سالی (١٩٧٤) سەلمان فایق دەری هێناوە و وەک نووسین و دەوربینین.

٧- خێزانێکی شلەژاو وەک نووسین بۆ کچانی ئامادەیی چەمی ڕێزان سالی (١٩٧٢) سەلمان فایق دەری هێنا.

٨- نهێنی- نووسینی محیەدین زەنگنە سالی (١٩٧٦) دەرهێنانی خۆم لەسلێمانی.

٩- ژیان- ئامادەکردن و دەرهێنانی خۆم سالی (١٩٧٧) بۆ تەلەفزیۆن.

١٠- نامەیەک لەخنکاوا ئامادەکردن و دەرهێنانی خۆم بۆ TV کەرکوک سالی (١٩٧٨).

١١- ئۆپەرێتی هاوسەر بۆ منداڵان سالی (١٩٧٩) سلێمانی نووسین و دەرهێنان.

١٢- شمشالی شوان (٢٠) هەڵقە بۆ ئێزگەی کوردی بەغدا ئامادەکردن و دەرهێنان.

١٣- پەروانە- (١٩٧٩) سلێمانی و هەولێر- بەغدا دەرهێنان.

١٤- هاوارێکی تاساو سلێمانی و هەولێر (١٩٨٢) ئامادەکردن و دەرهێنان.

١٥- شیرین و فەرهاد سالی (١٩٨٢) سلێمانی دەرهێنان.

١٦- مانگی ئاوا بوو سالی (١٩٨٣) سلێمانی و هەولێر دەرهێنان.

١٧- ژاڵە نووسین سالی (١٩٨٥) تەلەفزیۆنی کەرکووک- ئامادەکردنی کاوەی ئەحمەد میرزا، دەرهێنانی ناسر حەسەن.

١٨- سروودی خۆشنوودی ئامادەکردن و دەرهێنان، سلێمانی سالی (١٩٩٠).

١٩- کەژاوەی مەرگ فیلم سیناریۆ و دەرهێنان (١٩٩٣).

٢٠- ماکبێث نووسینی خۆم/ وەرگێڕانی مەحموود زامدار.

٢١- خولەپیزە- نووسین و سیناریۆ و دەرهێنان، فیلمی کوردی سالی (١٩٩٨).

٢٢- مامەڕیشە- نووسین و سیناریۆ و دەرهێنان، فیلمی کوردی سالی (٢٠٠١).

٢٣- پرۆژە:

١- فیلمی کوردی خۆشەویستی قەدەغەیە- ئامادەیە بۆ پێشکەش کردن.

٢- چەپۆکی زەمانە وەک فیلم سیناریۆکەی ئامادەیە.

٣- زنجیرەی گەردەلوول.

کە ئەم زنجیرەیە بە گەورەترین ئەزموونی خۆمی دادەنێم چەندین ساڵە لەگەڵی خەریکم و لە تەواو بووندایە.. (٣٢) ساڵ کار کردنم لەبواری هونەردا لەم بەرهەمەم خۆی دەبینێتەوە، لەم بەرهەمە میللەت قارەمانە.

ئایا زوڵم و ستەم دەتوانێ چۆک بە ئینسانی کورد دابدات و لەپێشکەوتن و خەونە جوانەکانی لەناوببات؟

ئەگەر سانسۆر ئەو خەونەمان لەبار نەبات، بەم زووانە لەیەکێ لەکەناڵە تەلەفزیۆنییەکانەوە وا تۆمار دەکرێت..❖

ئا: ڕامان